

มนุษยภาพในยุคสมัยแห่งความโดดเดี่ยว

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ¹
คณะวาริตรีศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Sorayut Aiemueayut
Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University
E-mail: sorayut27@gmail.com

วันที่ 12 มกราคม 2017 ผมพบตนเองเดินเพียงลำพังใน Urnenfriedhof Seestasse หรือสุสานแห่งหนึ่ง ซึ่งตั้งไม่ไกลจากห้องพักในเบอร์ลิน มันเป็นเวลาห้าทุ่มที่ไม่ว่าเพียงเยือกเย็น ทว่า บรรยากาศอันสดได้เรียกร้องความรู้สึก ยากบรรยายให้เด่นระสำในใจ แสงไฟจากตะเกียงระริกบนเก้าอี้ไม้ผู้เขียนนั่งเงากระต่ายสีตุ่นกระโดดไปมาบนพื้นหญ้า สักพักมันก็มุดลงในโพรงซึ่งเบื้องล่างเป็นโลงบรรจุผู้คนที่เคยมีลมหายใจ พวกเขาเหล่านั้น เสียชีวิตในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ผมนั่งหลับตาบ่นขออภัยน้ำเล็กน้อย ปล่อยให้ลอยออกไป เปิดโสตประสาทให้สัมผัสถึงกลิ่นที่ลอยมาตามสายลม เสียงขยับปีกของแมลงและเสียงร้องของนกบางชนิด ตลอดจนการเคลื่อนไหวของกิ่งไม้ไร้ใบ ทุกครั้งที่เข้ามาในสุสานแห่งนี้ ผมรู้สึกถูกโอบกอดจากบางสิ่ง ได้ยินบทสนทนาท่ามกลางความเงียบงัน ที่นี่ ผมไม่รู้สึกรังเกียจความโดดเดี่ยว หากรู้สึกเชื่อมโยงกับหลายสิ่งทีห้อมล้อมในบรรยากาศ²

ข้อความในข้างต้นนี้ คือส่วนหนึ่งของบันทึกประจำวันของผู้เขียน ในช่วงเวลาของทอมแรกของการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก หากไม่นับในเรื่องวิชาการแล้ว การเผชิญหน้ากับความรู้สึกน่านับการก็เป็นความท้าทายสำคัญ และความโดดเดี่ยวยังเป็นประหนึ่งเข็มแหลมที่ทั้งทิ่มแทงและกระตุ้นให้รู้สึกถึงการมีอยู่ของชีวิต ผู้เขียนจดนต่อสถานะและสภาวะของความโดดเดี่ยวเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่มนุษย์พัฒนาตนสู่ความเป็นอารยะและสังคมศิวิไลซ์ ความคิดเรื่องมนุษยภาพ (Humanism) ควรนำทางชีวิตของมนุษย์ไปสู่ความเรื่อรอง เหตุใด สภาวะความโดดเดี่ยวจึงยังคงดำรงอยู่, มนุษยภาพสัมพันธ์อย่างไรกับความโดดเดี่ยว รวมไปถึง สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จะมีความรู้สึกโดดเดี่ยวบ้างหรือไม่

ลาร์ส สเวนด์เซน (Lars Svendsen) นักปรัชญาชาวนอร์เวย์ ผู้เขียนหนังสือ *ปรัชญาว่าด้วยความโดดเดี่ยว* (A Philosophy of Loneliness) ค้นพบว่าความโดดเดี่ยวไม่จำเป็นต้องถูกมองในแง่บวกหรือลบเสมอไป สำหรับเขา ความโดดเดี่ยวคือประเด็นที่แคบและมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทั้งในมิติของการประกอบสร้างในเชิงประวัติศาสตร์-สังคม, การค้นพบความหมายในชีวิต, มิติในเชิงอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลที่เชื่อมโยงกับคนอื่น รวมไปถึงมิติทางด้านสุขภาพทางกายและจิตใจ

พินิจผ่านแง่มุมทางวรรณกรรม ความโดดเดี่ยวมิใช่แค่ผลพวงของบริบทและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กระทำต่อมนุษย์ ทว่า ยังเป็นดั่งรูปแบบ (form) ในการแสดงออกซึ่งมนุษยภาพบางประการ โรลิ่งด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) เขียนถึงการตายของแม่ใน *บันทึกอาลัย* (Mourning Diary) ความท่อนหนึ่งว่า “คำคืนฤดูหนาวอันหนาวเหน็บ ฉันทอบอุณพอ แต่ก็อยู่เพียงลำพัง และฉันทระหนักได้ว่าจะต้องคุ้นเคยกับสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างป็นธรรมชาติภายในความเดียวดายนี้ เป็นปกติและยังทำงาน ควบคุมไปกับยึดติดต่อการปรากฏของสิ่งที่ไม่มีอยู่” (Barthes, 2010: 69) นอกไปจากนี้ ฮารุกิ มูราคามิ (Haruki Murakami) ยังได้เขียนถึงความโดดเดี่ยวเอาไว้อย่างประณีตผ่านความเสียดสีและไร้แรงปรารถนาในชีวิตของชายคนหนึ่ง ซึ่งปรากฏในหนังสือเรื่อง *ชายไร้สีกับปีแสวงบุญ* (Colorless Tsukuru Tazaki and his years of Pilgrimage) ทั้งสองคือตัวอย่างที่ชัดเจนและยืนยันได้ว่าความโดดเดี่ยวเป็นดั่งสาระัตถะในการดำรงอยู่ของความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกัน ยังเป็นเสมือนแรงปรารถนาที่มีต่อการเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่นไปพร้อมกัน

แม้จะงดงามหรือลุ่มลึกเพียงไร ความโดดเดี่ยวมักถูกอธิบายและทำให้เข้าใจภายใต้โลกทัศน์แบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) อันเป็นฐานที่มั่นของการก่อรูปของความคิดว่าด้วยมนุษยภาพ บางที การตอบคำถามว่าด้วยความโดดเดี่ยว เราในฐานะมนุษย์จำต้องสร้างมุมมองและรับรู้ถึงมันผ่านโลกทัศน์อื่นเพื่อฝ่าข้อจำกัดของการรับรู้ในแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

เอ็ดเวิร์ด วิลสัน (Edward Wilson) นักชีววิทยาและนักเขียนรางวัลพูลิตเซอร์ ผู้ได้รับการกล่าวขานในฐานะดาวินแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 21 และผลงานสร้างชื่อของเขาคือการศึกษาเกี่ยวกับมด หนังสือเล่มใหม่ในชื่อ *นิทานจากโลกของมด* (Tales from the ant world) (Wilson, 2020) วิลสันได้บอก

เล่าเรื่องราวของประวัติศาสตร์, นิเวศวิทยา, ตลอดจนการจัดการจัดระบบระเบียบของนิคม (Colony) (ไม่มีมดอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว) สำหรับเขา มดเป็นสัตว์บกที่มีความโดดเด่นและสามารถประมาณการณ์ได้ว่ามดที่มีชีวิตทั้งหมดมีน้ำหนักรวมกันใกล้เคียงกับมนุษย์ที่มีชีวิตทั้งหมดบนโลก วิลสันเป็นคนช่างคิดและสนใจมดเป็นอย่างมาก ทว่า เขามีได้อ่อนไหวจนมีผลต่อการค้นหาความรู้ วิลสันเตือนเสียด้วยว่าไม่มีอะไรเกี่ยวกับชีวิตของมดที่ช่วยยกระดับทางศีลธรรมหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับคน มดเพศชายไม่มีประโยชน์อันใดยกเว้นการเป็นแหล่งอสุจิแก่ราชินีมด มดเพศหญิงทำงานทุกอย่างและการรับใช้นิคมคือทุกสิ่งในชีวิต มดหนุ่มทำงานร่วมกับราชินีมดอย่างปลอดภัย ทว่า เมื่อมดอายุมากขึ้นพวกมันต้องเผชิญความเสี่ยงเป็นเท่าทวี นับตั้งแต่การเป็นยามรักษาการณ์ผู้ออกหาอาหาร และนักรบ กล่าวให้ชัดเจนคือ ในสถานที่ซึ่งมนุษย์ส่งผู้ใหญ่ไปสู้รบ บรรดามดก็ส่งหญิงชราของพวกเขาไปแทน มดที่หมดประโยชน์ บาดเจ็บ และตายลงก็จะถูกทอดทิ้งในกองขยะมูลฝอยของนิคม เว้นแต่พวกมันจะถูกกินเสียก่อนโดยมดตัวอื่น

มดจะมีน้ำตา ความรู้สึก และสามารถ “บันทึกอาลัย” ต่อการจากไปของมดชราและมดตัวอื่น ร่วมนิคมหรือไม่? หรือในฐานะมนุษย์ เราจะสามารถเรียนรู้อะไรได้จากชีวิตของมด? คำถามเชิงเปรียบเทียบระหว่างคนกับสัตว์ หรือคนกับธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่ท้าทายการทำงานของวิลสันเสมอ งานยุคแรกของเขาในอาณาบริเวณที่เรียกว่า ชีววิทยาเชิงสังคม (Sociobiology) เคยถูกนักมานุษยวิทยาอเมริกันนามอูโฆเซอร์ มาร์แชล ซาห์ลินส์ (Marshall Sahlins) วิจารณ์เอาไว้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์นั้นไม่สามารถถูกลดรูปไปอยู่ภายใต้เงื่อนไขเชิงชีววิทยาได้ ด้วยเงื่อนไขของการที่มนุษย์อยู่ท่ามกลางการผสมผสานทางวัฒนธรรมและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีทางที่จะเป็นผลผลิตและถูกควบคุมโดยลักษณะทางพันธุศาสตร์ (Sahlins, 1976) ขณะเดียวกัน ในบรรดาแวดวงนักชีววิทยาเองก็วิจารณ์วิลสันเช่นกัน โดยเฉพาะการใช้มุมมองเชิงกำหนดนิยมแบบสังคมมนุษย์และการกระทำของมนุษย์มาพิจารณาสิ่งมีชีวิตอื่น

สำหรับผู้เขียน คำถามเชิงเปรียบเทียบนี้คงไม่สำคัญสำหรับวิลสัน ทั้งยังเป็นคำถามที่เล็ดลอดขึ้นทางศีลธรรม (Moral idiots) เป็นอย่างมาก มดเป็นสัตว์สังคม มีการแบ่งงานกันทำ และมีการวางบทบาท - จัดชั้นอย่างชัดเจนในนิคม ทว่า สารสำคัญที่ซ่อนอยู่ในนิทานจากโลกของมดทำให้ตระหนักว่า

การเชื่อมโยงกันของมดเกิดขึ้นในมิติที่เกินขอบเขตทางศีลธรรมและความรู้สึกของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสัตว์สังคมจะเข้าไปจัดการหรือแม้กระทั่งเข้าใจได้ โลกทัศน์แบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางอันอุดมไปด้วยการลำดับชั้นให้มนุษย์มีความโดดเด่นเหนือกว่าสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น มีความเชื่อในศักยภาพแห่งการควบคุมธรรมชาติ ขณะเดียวกัน ภายในโลกทัศน์นี้ยังประกอบไปด้วยการจัดช่วงชั้นมนุษย์ด้วยกันเอง ในมิติของเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น และเพศสภาพ เหล่านี้ล้วนปิดกั้นและสร้างขอบเขตการรับรู้โลกของมนุษย์ที่ดำรงในความศิวิไลซ์

คำอธิบายหนึ่งของนักมานุษยวิทยาปรัชญา (Philosophical Anthropologist) ชาวเยอรมันนาม โยเซฟ พายเปอร์ (Josef Pieper) สามารถนำมาสู่การทำท้าวความเข้าใจโลกทัศน์แบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้เป็นอย่างดี พายเปอร์ตั้งข้อสังเกตและพยายามจะแยก โลก (Welt) และ โลกในสถานะสภาพแวดล้อมอันหลากหลาย (Umwelt) ออกจากกัน โดยนำเอาเหตุผลและวิธีการใช้เหตุผลของมนุษย์เป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาสามารถมีชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความหมาย ขณะที่เหล่าพันธุ์พืชและสัตว์นั้นไม่สามารถใช้เหตุผลได้จึงต้องอยู่ในโลกในสถานะสภาพแวดล้อมอันหลากหลาย การนำเอาเหตุผลและการใช้เหตุผลมาแยกคน (และคนอื่น) กับระบบนิเวศออกจากกันนี้เองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาเข้าสู่ความทันสมัยและการทำให้เป็นอารยะ ในฐานะที่มนุษย์เป็นทั้งศูนย์กลางและสิ่งที่แยกตัวออกมาจากสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ อีกสถานะหนึ่งของวิลสัน คือ นักมนุษยภาพทางโลกีย์ (Secular-humanist) และนักเวทัส (Deist)³ (ซึ่งเชื่อมั่นในระบบคิดของมนุษย์และไม่ยอมฟังพาทาศัยอำนาจที่เกินศักยภาพของมนุษย์ เช่น การอ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระเจ้า มาช่วยแก้ไขปรีศนาและแก้ไขปัญหา) อาจทำให้เข้าใจได้มากขึ้นถึงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาหยิบยกการศึกษาความคิดขึ้นมาเพื่อชวนให้เห็นถึงข้อจำกัดในความสัมพันธ์ทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น บนพื้นฐานที่ความสัมพันธ์นั้นสร้างขึ้นมาจากศักยภาพของมนุษย์และได้ปิดกั้นมิให้มนุษย์มองเห็นศักยภาพอื่นของตน

เช่นนี้แล้ว สายสัมพันธ์ทางสังคมและระบบศีลธรรมที่แสดงออกซึ่งมนุษยภาพ จึงได้กลายเป็นทั้งกรงขังและพันธนาการให้มนุษย์มีอาจก้าวออกไปจากมนุษยภาพเพื่อไปสู่รูปแบบของการมีชีวิตและระบบคุณค่า-ความหมายอื่นที่มีต่อตนเองและเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นได้ ความรู้สึกโดดเด่นคือตัวอย่างชัดเจน

ของการถูกตรวน และการผ่านพ้นความรู้สึกโดดเดี่ยวในหลายห้วงขณะจึงมิได้หมายถึงการหลุดพ้น หากมนุษย์ยังมิได้หลายขอบฟ้าแห่งมนุษยภาพเต็ม

วิลสันกล่าวถึงความความโดดเดี่ยวเช่นกัน สำหรับเขา ความโดดเดี่ยวมิใช่ความรู้สึกเชิงปัจเจกหรือมีพัฒนาในเชิงประวัติศาสตร์สังคมสมัยใหม่ วิลสันวางความโดดเดี่ยวลงในเงื่อนไขของ “มนุษย์สมัย” (Anthropocene) หรือช่วงเวลาที่เกิดกิจกรรมของมนุษย์มีอิทธิพลเหนือสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ อันเป็นช่วงเวลาที่หลากหลายชีวิตได้สูญพันธุ์และการสาปสูญไปของแผ่นดินหลากหลายส่วน. กิจกรรมที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนแปลงและผลทำให้ยุคแห่งมนุษย์สมัยเข้าไปสู่ยุคสมัยแห่งความโดดเดี่ยว (Eremocene) ในแง่ของถ้อยคำ เอเรโม (Eremo) เป็นคำศัพท์ที่มาจากกรีกเพื่อเรียกขานความโดดเดี่ยวและการสูญเสีย (Bereft) ยุคสมัยแห่งความโดดเดี่ยวในความหมายของวิลสันจึงมีนัยของสภาวะที่มนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตกำลังดูซึมตัวเองแบบเอกสภาวะ ดำรงอยู่เพื่อแข่งขันและเป็นที่สุดของมวลชีวิต ตลอดจนดำรงตนลำพังในจักรวาลอันปลอดภัยเชื้อใด ๆ ที่มาจากสิ่งมีชีวิตอื่น ยุคสมัยแห่งความโดดเดี่ยวจึงวางบนฐานที่มนุษย์สูญเสียความเชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น

การเสื่อมถอยอย่างรวดเร็วของความหลากหลายทางชีวภาพ มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการทวีขึ้นของความโดดเดี่ยว แม้ว่าประชากรโลกจะเพิ่มมากขึ้น และได้มีการผลิตสร้างวัฒนธรรมออกมาในรูปแบบอันหลากหลาย ความทุกข์ทรมานจากความโดดเดี่ยวเป็นผลมาจากการพยายามควบคุมและบัญชาทิศทางของโลก ทั้งในลักษณะของการกำจัดความซับซ้อนของระบบนิเวศและสร้างภูมิทัศน์อันงดงามในสายตาทาทางวัฒนธรรมของมนุษย์ วิฤติการณ์ด้านความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไม่ใช่สิ่งที่ถูกทำให้แยกขาดจากปัญหาทางการเมือง ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงการทวีขึ้นของภาวะความล่มสลายทางสังคม กฎหมายและปรัชญาที่เคยยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการกำหนดความเปลี่ยนแปลงภายในโลก

ในยุคสมัยแห่งความโดดเดี่ยวนี้ มนุษยภาพในแบบที่เรายึดถือแลคล้ายกับการต้องมนตราและคำสาปไปพร้อมกัน ไม่ว่าจะในยามทุกข์หรือสุขและยามยากไร้หรือมั่งมี มนุษย์สามารถคิดได้กว้างไกลเพียงสุดขอบเขตจินตนาการทางสังคมและวัฒนธรรม เช่นนี้แล้ว การรื้อฟื้นมนุษยภาพให้กลับ

มีพลังอีกครั้งและแยกตัวออกมาจากโลกทัศน์การมองมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะมีทางเป็นไปได้หรือไม่

งานศึกษาในเชิงชาติพันธุ์นิพนธ์ของ เอดูอาร์โด โคห์น (Eduardo Kohn) นักมานุษยวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยแมคกิลล์ เรื่อง *ป่าคิดได้อย่างไร: สู่มานุษยวิทยาที่ข้ามพ้นมนุษย์ (How Forests Think: Toward an Anthropology Beyond the Human)* ตั้งคำถามไว้อย่างน่าสนใจว่า ต้นไม้และสิ่งมีชีวิตอื่นมีศักยภาพและความสามารถในการคิดได้อย่างไร หนังสือเล่มนี้ได้ผลักดันผู้อ่านค่อย ๆ ก้าวออกมาจากมุมมองของมนุษย์เพื่อให้เกิดการประเมินภาพที่ปรากฏในจินตภาพใหม่อีกครั้ง โคห์นยังเน้นให้เห็นว่า สาขามานุษยวิทยามีสายตาที่สั้นเกินไป โดยเฉพาะการศึกษามนุษย์และละเลยการสำรวจอย่างละเอียดว่าสิ่งมีชีวิตอื่น มีส่วนในการประกอบสร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นมาอย่างไร สำหรับเขา การศึกษาโลกภายนอกของมนุษย์จึงมีส่วนสำคัญในการทำให้เข้าใจความหมายของการดำรงอยู่ของมนุษย์มากยิ่งขึ้น ในเบื้องต้น โคห์นมีความเชื่อว่าสิ่งมีชีวิตอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์มีศักยภาพในการผลิตสร้างและตีความหมายได้ โลกทั้งใบจึงประกอบไปด้วยสัตวศาสตร์ สิ่งมีชีวิตตอบสนองต่อสัญญาณและการสื่อสารในรูปแบบของตนเองซึ่งไปไกลกว่า อาณาจักรการตีความเชิงสัญลักษณ์ของมนุษย์ เขาให้ความสำคัญกับคำว่า “นิเวศวิทยาแห่งตัวตน” (Ecology of selves) เป็นพิเศษ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลว่าแต่ละคนสามารถเป็นได้ทั้งตัวแทนของตนเองและถูกทำให้เป็นตัวแทนโดยสิ่งมีชีวิตอื่น (Kohn, 2013: 78)

โคห์น ทำการสำรวจสมมติฐานเหล่านี้ผ่านการศึกษานิเวศวิทยาแห่งตัวตนของชาวรูน่า (Runa) ในประเทศเอกวาดอร์ เขาพบว่าชาวรูน่ามักใช้ความฝันหรือใช้คุณสมบัติอันลึกลับของสารบางประเภทเพื่อทำความเข้าใจมุมมองของสิ่งมีชีวิตอื่น โลกของชาวรูน่าจึงมีได้ดำรงตนในลักษณะที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่ในนิเวศแห่งตัวตนนี้ การดำรงอยู่ของชาวรูน่าเป็นเสมือนตัวแทนของการมีอยู่ซึ่งต้นไม้ ป่า และสิ่งมีชีวิตอื่น เปรียบได้กับ ต้นปาล์มที่ล้มลงในป่าจะยังคงส่งเสียงอยู่แม้ว่าจะไม่มีใคร...อยู่รอบ ๆ (Kohn, 2013: 207) ดังนั้น ผู้กระทำการสำคัญจึงไม่ใช่แค่มนุษย์เท่านั้น หากยังมีสิ่งมีชีวิตอื่นปรากฏร่วมในนิเวศแห่งตัวตน นี่คือส่วนหนึ่งที่ทำให้ประจักษ์ว่าการข้ามขอบเขตจินตนาการทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีความเป็นไปได้

ในยุคสมัยแห่งความโดดเดี่ยว การรื้อฟื้นมนุษยภาพให้กลับมามีพลังอีกครั้ง ผ่านกระบวนการทางการคิด และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแทบจะเรียกว่าเป็นไปได้ หากปราศจากมิติของการเชื่อมโยงในลักษณะที่ข้ามผ่านพรมแดนของความ เป็นมนุษย์ที่มีอยู่เดิม จุดเริ่มต้นแห่งการหลุดพ้นจากความโดดเดี่ยวอันเกิดจากสายสัมพันธ์ทางสังคม คือการก้าวเข้าไปสู่รอยต่อแห่งขอบฟ้าใหม่ซึ่งเชื่อมโครงข่ายการใช้ชีวิตร่วมกับมวลชีวิตอื่น ภายใต้นี้เวศแห่งตัวตนแห่งใหม่นี้ การเยียวยาและหวังใย ตลอดจนความรับผิดชอบต่อความเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิตอื่น เป็นเสมือนการถนอมจิตวิญญาณแห่งการดูแลตนเองและคนในสังคมมิให้มีติดบอดและบอบช้ำจากบาดแผลแห่งความทะนงตนในฐานะมนุษย์

ยามใดก็ตามที่ตัวฉัน (I) มีลักษณะที่เป็นพหูพจน์ และพวกเรา (We) มีลักษณะที่เป็นเอกพจน์ ยามนั้น ความทุกข์ทนจากยุคสมัยแห่งความโดดเดี่ยวอาจเริ่มสิ้นสุดลง ด้วยการก่อตัวในรูปแบบใหม่ของมนุษยภาพ

เชิงอรรถ

- 1 นักศึกษาปริญญาเอก ด้านมานุษยวิทยาที่ศนาและสื่อ มหาวิทยาลัยเสรีแห่งกรุงเบอร์ลิน
- 2 วันที่กัประจำวันของผู้เขียน 12-01-2017
- 3 กล่าวโดยสังเขป นักเวทิส (Deist) คือกลุ่มคนที่เชื่อในเวทิสนิยม (Deism) ความคิดนี้กำเนิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 หรือยุคแห่งเหตุผล คนที่เชื่อในความคิดนี้มีได้ต่อต้านการดำรงอยู่ของพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่ แต่หลังจากที่พระเจ้าได้สร้างโลกขึ้นมา ก็ได้ยุ่งอยู่กับชีวิตของมนุษย์อีกเลย ความสำคัญของชีวิตมนุษย์จึงอยู่ที่ศักยภาพในการสร้างสรรค์หนทางในการดำรงอยู่ ทั้งในระบบคิดเชิงเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก นักคิด นักเขียนคนสำคัญในกลุ่มนี้ อาทิ วอลแตร์ และเบนยามิน แฟรงคลิน⁷

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- Barthes, R. 2010. *Mourning Diary: October 26, 1977 – September 15, 1979*. Translated from the French by Richard Howard. New York. Hill and Wang.
- Kohn, E. 2013. *How Forests Think: Toward an Anthropology Beyond the Human*. Berkeley. University of California Press.

- Murakami, H. 2014. *Colorless Tsukuru Tazaki and his years of Pilgrimage*. Translated from the Japanese by Philip Gabriel. London. Harvill Secker.
- Pieper, J. 2009. *Leisure, the basic of culture and the philosophical act*. Translated by Alexander Dru. SJ. San Francisco. Ignatius Press.
- Sahlins, M. 1976. *The use and abuse of biology: An anthropological critique of sociobiology*. University of Michigan Press.
- Svendsen, L. 2017. *A Philosophy of Loneliness*. Translated by Kerri Pierce. London. Reaktion Books.
- Wilson, E. 2014. *A window on eternity: A biologist's walk through Gorongosa National Park*. Simon and Schuster.
- Wilson, E. 2020. *Tales from the Ant world*. Liveright.